

Szücs Adrien: Érme lesz a 200 forintos címlet

A Magyar Nemzeti Bank Monetáris Tanácsa 2008. június 23-án azt a döntést hozta, hogy 2009 I. félévében ismét bevezeti a 200 forintos érmét. Jelen tanulmányunkban a döntés előkészítése során figyelembe vett társadalmi-szakmai szempontokat foglaljuk össze. Ennek indoklását a kis címletű bankjegy kontra nagy címletű érme „közgazdaságtana” közti különbség magyarázza. Kis címletű bankjegyeknél folyamatos a ráfordítás, mivel – azok gyors elhasználódása miatt – évente jelentős újragyártási költség merül fel, míg a nagyobb értékű érmék esetében az elhasználódás marginális, így főképp az induló állomány egyszeri legyártása jelent ráfordítást, és ehhez csak az esetleges forgalombővülésből fakadó igények kielégítése adódik hozzá. Az érmére történő váltás az euróra való átállás évének függvényében, az addig felmerülő készpénzgyártási költség 8–13 százalékának megfelelő megtakarítást eredményez. Mivel a 200 forintos bankjegyet váltópénzként használjuk, gyorsan elhasználódik, és az ennek tulajdonítható magas újragyártási költségek növelik az államháztartás kiadásait, azaz az adófizetők terheit. A könnyen elhasználódó kis címletű papírpénz helyett forgalomba kerülő fémpénz tartósabb, kezelése biztonságosabb, használata számos készpénzfizetési helyzetben praktikusabb. Döntési szempont volt az is, hogy a forint címletsort közelítsük az euro címletsorához, azaz a lakosság hozzászokjon, és tudatosan használja a magasabb értékű érmeiket is. Az euroátállást követően az érmék vásárlóértéke a forint időszakában megszokottnál nagyobb lesz, így ennek előkészítéseket is felfogható a 200-as érme bevezetése.

BEVEZETÉS: ELŐZMÉNYEK ÉS A JELENLEGI HELYZET

A Magyar Nemzeti Bank 1992-ben már kibocsátott 200 forintos forgalmi érmét, ez azonban nem viselte magán a forgalmi érmék sajátosságait. Az emlékérmék egyik alapanyagából, ezüsből készült, és túlzottan nagy méretével is idegenül hatott, sok helyet igényelt a pénztárcákban. A lakosság emlékpénzként fogadta, és inkább felhalmozott belőle, mintsem a forgalomban használta volna. Ez a sikertelen forgalmi érme 1998-ban bevonásra is került.

1996-ban készült egy belső előterjesztés a 200 forintos címlet további megjelenési formája kapcsán. Akkor arra az eredményre jutottak az előterjesztők, hogy bár jelentős (100-200 millió forint éves átlagban) megtakarítást eredményezne, ha a 200 forintos egyszerű fém alapanyagú érme lenne, de a lakosság jövedelmi és fogyasztási viszonyai miatt még nem érett meg az idő arra, hogy az ötszáz forintos legyen a legkisebb bankjegycímlet.

Kibocsátásuk, 1998 óta folyamatosan nő a kereslet a 200 forintos bankjegyek iránt. E címlet éves selejtezése 2007-re már elérte a forgalomban lévő mennyiség 50%-át, amelynek pótlása 0,5–1 Mrd forint kiadást jelent a jegybanknak – és így az államnak – évente. A bankjegyek feldolgozása emellett költségesebb, mint az érméké, mivel a valódiság- és forgalomképesség-vizsgálatuk nagyobb technikai, emberi erőforrásokat igényel.

Az 1. táblázatban látható, hogy bankjegyek esetében minden évben jelentős mennyiségű új bankjegy legyártására van szükség az elhasználódás következtében megsemmisített mennyiség pótlása érdekében. A 200 forintos bankjegyek gyártási költsége a teljes bankjegygyártási költség 17%-a.

A továbbiakban a 200 forintos címlet érmére történő cseréjének üzleti esettanulmány (business case) típusú elemzését mutatjuk be. Az elemzés első részében a közösségi szektor szempontjait vizsgáljuk, mely alapvetően az MNB-nél jelentkező költségeket és megtakarításokat jelenti. A második alfejezet a

1. táblázat

A 200 forintos bankjegyek gyártási és selejtezési adatai 2001 és 2007 között

Gyártási év	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Legyártott mennyiség (millió db)	38	20	21	19	27	20	25
Selejtezési arány (%)*	44	42	39	38	45	46	50
Gyártási költség (bruttó, millió Ft)	850	620	600	530	670	550	810

* Az MNB-be beszállított és feldolgozott bankjegyek számához viszonyítva.

Forrás: MNB.

magánszektor áttekintését célozza, bemutatva a náluk jelentkező hatásokat a 200 forintos címlet cseréje kapcsán, a rendelkezésre álló, valamint a szakmai-társadalmi egyeztetéseken megfogalmazódott információk alapján.

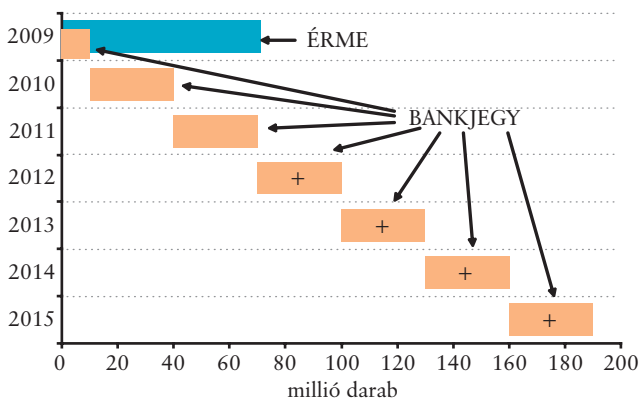
KÖLTSÉG-HASZON ELEMZÉS

Közösségi szektor

A 1. és 2. ábrán szemléltetjük prognózisunkat a legyártandó bankjegy- és érmemennyiségekről, valamint ezek összes kumulált költségéről, az eurobevezetés még nem ismert időpontja miatt több, elvben lehetséges eurobevezetési dátum függvényében. Ennek megfelelően a 200 forintos bankjegyek esetében az egyes években legyártandó mennyiség attól függően változik, hogy a tervezett euro bevezetése mikorra datálódik. Szimulációinkban az egyszerűség kedvéért minden évben azonos mennyiségű bankjegypótlást szerepeltetünk. A 200 forintos érme tekintetében pótlást igénylő selejteződéssel, figyelembe véve a várhatóan forgalomban eltöltött – az érmék élettartamához mérten – rövid időszakot nem számoltunk.

1. ábra

A 200 forintos címlet tervezett legyártandó mennyisége 2009–2015* között



* Az adott év január 1-jei eurobevezetést feltételezve.

Forrás: MNB.

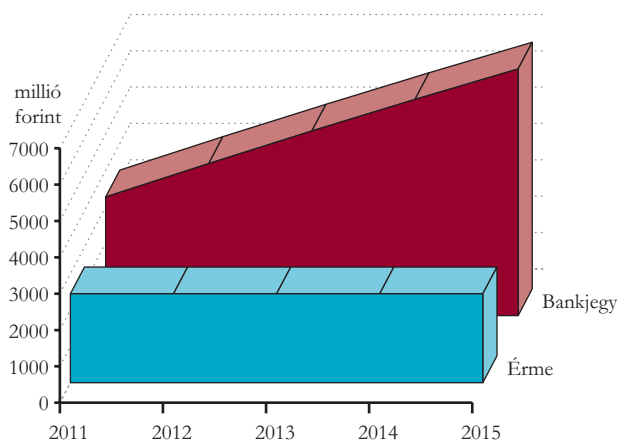
A 1. ábra jól mutatja, hogy évente mennyi többletbankjegy legyártására van szükség a készpénzforgalomban betöltött fokozott elhasználódás miatt. Eszerint gyakorlatilag kétfévente kell pótolni annyi bankjegyet, amennyi megfelel a mintegy 6 évre elegendő, általunk becsült érmekészlet (több mint 70 millió darab) mennyiségének.

A 2. ábra összehasonlítást szemléltet az előző mennyiségi adatok és a jelenlegi árak függvényében. Összehasonlítottuk a 200 forintos bankjegy, illetve a 200 forintos érme gyártási költségét a Magyar Pénzverő Zrt.-vel egyeztetett, előzetes árkalkuláció alapján 2008–2015 közötti időszakra. A bankjegy

és az érme esetében közel azonos költséggel kell számolnunk, mivel a kis címletű bankjegyek és a vele megegyező címletű érmék nagyjából azonos áron gyárthatók. Az érme relatíve pontos árbecslésében közrejátsszik, hogy a Magyar Pénzverő Zrt. a mintegy hatévi igényt kielégítő érmemennyiséget terveink szerint egy ütemben (2009-ben) gyártaná le. A legyártandó érmemennyiség tervezésénél arra alapoztunk, hogy a mértékadó szakértői vélemények legkorábbi dátumként 2014–2015 környéki eurobevezetéssel számolnak. Addicionális előny, hogy így a volumenből fakadóan némiképp alacsonyabb gyártási árral lehetett tervezni. Az elemzés során a jelenlegi nyersanyagárak, az árfolyamok és a Pénzverővel való elszámolás változatlanágát feltételeztük.

2. ábra

A 200 forintos címlet összes gyártási költsége jelenértéken* számolva 2011–2015 közötti eurobevezetés esetén**



* Az MNB középtávú inflációs célját jelentő 3%-os rátával számolva.

** Az adott év január 1-jei eurobevezetést feltételezve.

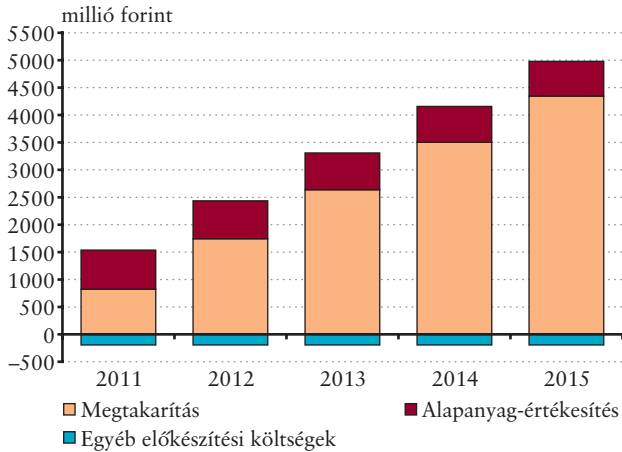
Forrás: saját számítás.

A 2. ábrán látható kumulált költségek tekintetében is visszatükröződik a bankjegyyártás többletmennyiségéből fakadó jelentős költségnövekedés. Eszerint az eurobevezetés időbeli torlódásával arányosan növekszik a bankjegyek forgalomban tartása az érmékkel szemben. Szimulációinkban, mint lehetséges legkésőbbi dátummal, 2015-ös euroátállással kalkuláltunk. Ez a maximum 7 év igen rövid periódust jelent az érmék élettartamához viszonyítva, mely átlagosan 20-30 évet tesz ki, szemben a kis címletű bankjegyekével, mely csupán 2-3 év.

A gyártási költségekből fakadó megtakarítás mellett figyelembe kell venni, hogy az érmék későbbi bevonásakor jelentős (az alapanyag akkori értékének kb. 70-80%-a) alapanyag-értékesítési bevétellel is számolhatunk. Másrészt viszont a költségeket növelik a már előbb említett kibocsátáshoz kötődő előkészítési költségek. E három tényező hatását a 3. számú ábrában mutatjuk be.

3. ábra

A 200 forintos érme gyártásakor – a bankjegyekhez képest – elérhető megtakarítás jelenértéken* számolva 2011–2015 közötti eurobevezetés esetén**



* Az MNB középtávú inflációs célját jelentő 3%-os rátával számolva.

** Az adott év január 1-jei eurobevezetést feltételezve.

Forrás: saját számítás.

A fentieket összegezve megállapítható, hogy alapesetben az érmére való áttérés már 2011-es eurobevezetés esetén is költségghatékony, és a megtakarítás jelenértéken minden további évben több mint 800 millió forinttal nő. Megvizsgáltuk, hogy a megtakarítás abszolút nagysága, a becsült összes, eurobevezetésig felmerülő forgalmi készpénzgyártási költség (bankjegy+érme a mai szerkezet mellett) tükrében milyen mértékű megtakarítást jelent. Nos, az időben legtávolibb scenáriót véve alapul, az általunk becsült összes kumulált gyártási költség jelenértéken számolva az euro bevezetéséig hozzávetőleg bruttó 40 milliárd forint lesz. (Ehhez mérten takaríthatunk meg a 200 forintos érme bevezetésével mai áron, 2013-as eurobevezetést feltételezve több mint 3 milliárd, 2015-ös eurobevezetést feltételezve kb. 5 milliárd forintot.)

A jelenlegi bankjegy- és érmeárak a jövőben változhatnak, és az ezek alapján kalkulált költség is módosulhat. Az érmék alapanyagárból fakadó kockázata azonban jelentősen csökkenthető, mert, mint ahogy azt már említettük, a Magyar Pénzverő Zrt. az euro bevezetésének időpontjáig vélhetően szükséges érmemennyiséget egyszerre, egy ütemben gyártaná le, így a fém árfolyamkockázat minimalizálható, a nagyobb gyártási volumenből fakadó árelőny pedig érvényesíthető.

A gyártandó 200 forintos érmemennyiséget a forgalomban lévő bankjegymennyiség alapján becsültük meg. Előfordulhat ennél kisebb igény is, mivel a már 10 éve forgalomban lévő 200 forintos bankjegyek egy része feltehetően elveszett, külföldre került. Ugyanakkor más tényezők növelhetik e címlet

keresletét (pl. a 100 forintos címlet kereslete csökken a helyettesítési hatás következtében, az automaták terjedése miatt a 200 forintos érme kereslete nő).

Megjegyezzük, hogy kimondottan társadalmi költségekkel nem számoltunk, abból az előfeltevésből kiindulva, hogy a 200 forintos érme bevezetése és folyamatos használata nem okoz a magánszektor számára a bankjegyekétől dominánsan különböző viszonyokat. A következőkben a magánszektor lehetséges szempontjait vizsgáljuk.

Magánszektor

A bankjegy kontra érme kérdést abból a szempontból is meg kellett vizsgálni, hogy a közösségi szektorban jelentkező megtakarítás mellett milyen egyéb hatásokkal járhat a bankjegyről érmére való átállás.

Az MNB azt a döntést hozta – összhangban a 2008-ban elfogadott köztudatossági (CSR) stratégiájával, amely kimondja az érintettekkel való egyenrangú párbeszéd fontosságát –, hogy széles körű társadalmi-szakmai egyeztetést kezdeményez a 200 forintos érme bevezetéséről. Az egyeztetés részeként az MNB párbeszédet kívánt folytatni a döntés szempontjából legfontosabb érintettekkel.

Az érintetti párbeszéd két nagy célcsoportra fókuszált. Egyrészt a lakosság általános véleményére volt kíváncsi a jegybank, másrészt a készpénzhasználat, -feldolgozás, -szállítás kapcsán érintett szakma álláspontját szerette volna megismerni az új érmecímlet kapcsán.

A 200-as pénzcserével kapcsolatos társadalmi/lakossági hatásvizsgálat részeként többlépcsős, vegyes módszertanú, átfogó közvélemény-kutatást folytatott az MNB.

A magyar lakosság körében végzett reprezentatív felmérés alapján a 200 forintos fémpénzre történő cseréjét a válaszadók gyakorlatilag azonos arányban tartották jó, illetve kevésbé jó ötletnek, míg a bizonytalanok aránya egyötöd volt. Legfőbb észlelt előnyként a fémpénz tartóssága jelent meg a válaszok között, legfőbb hátrányt a fémpénzek súlya jelentette. A forint vásárlóerejének csökkenésével a többségnek racionális döntésnek tűnt, hogy érme formátumú legyen a 200 forintos. Összességében azonban elmondható a kvalitatív eredmények alapján, hogy a résztvevők többsége nem utasította el az elképzelést. Kevésbé támogató, szkeptikus véleményeket csak az idősebb korosztály tagjai adtak. A többi korosztály többségében racionálisan meggyőzőhetőbb és/vagy semleges, vagy elfogadó a 200-as érme bevezetésével kapcsolatban. A beszélgetések végén a résztvevők bő kétharmada a 200-as érme bevezetése mellett foglalt állást.

A szakma véleményének megismerése érdekében a lakossági kutatásokhoz hasonlóan többféle formában kezdeményezett egyeztetéseket az MNB. Egyrészt személyes interjúkat, megbeszéléseket folytatott a hatóságok, kormányzati szervek, valamint az érdek-képviselői szervezetek képviselőivel (pl. Országos Kereskedelmi Szövetség, Kereskedelmi Alkalmazottak Szakszervezete, Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, Országos Fogyasztóvédelmi Egyesület, Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége stb.). Másrészt olyan speciális szakmai fórumokat hívott össze, melyeknek a tanácskozás mellett fontos célja volt az átálláshoz köthető kockázatok feltérképezése, beazonosítása. E fórumokon a Bankszövetség, a pénzügyi szervezetek, a pénzfeldolgozó szervezetek, valamint kiemelten az automatákat üzemeltető, forgalmazó, szervizelő cégek képviselői vettek részt.

A szakmai érintettek egyik legnagyobb körét az étel-, ital-, dohány- stb. automatákat üzemeltetők jelentik. Számításaik szerint ugyan valamennyi automatapiaci szereplőnek jelentős – bár egyszeri – költséget jelentene a gépek átállítása, de összességében úgy vélik, a fém kétszáz forintos rendszerbe kerülésével összefüggésben forgalomnövekedés következhet be. Költségmegtakarítás keletkezne a bankjegyet is elfogadó automatáknál is, mert tapasztalataik szerint a bankjegyelfogadó egységek gyűrik, tépik a 200 forintos bankjegyeket, így az új érme bevezetése esetén a rendszeres és igen költséges hibaelhárítás megszűnhetne. Ugyanakkor a magasabb érmecímlet rendszerbe állása következtében kevesebb kellene üríteni a gépeket, mely által szintén költségcsökkenés prognosztizálható. Mindezek után okkal feltételezhetjük, hogy az automatákat üzemeltető cégek a nagyobb címletű érme használatát saját érdekükben lehetővé fogják tenni automatáikban (a 200 forintos érme használata jogilag „opcionális” lesz, nem kötelező érvényű, hiszen a jelenlegi érmék továbbra is forgalomban maradnak).

A hitelintézetek, a Bankszövetség, a Posta és a három legjelentősebb pénzfeldolgozó vállalkozás véleményének megismerése érdekében, e szervezetek részvételével az MNB Kézpénzfórumot hívott össze. Az itt kialakult párbeszéd során körvonalazódott, hogy a szféra költségei növekedésétől tart. A Posta továbbá azon álláspontját is kifejtette, hogy bankjegyforgalmuk érmével történő helyettesítése – a kézpénzkezelés szempontjából – több tíz tonna súlynövekedést eredményez. E véleményt az MNB megvizsgálta és döntés-előkészítő anyagában figyelembe vette.

AZ ÉRMEKÜLALAK KIALAKÍTÁSÁNAK FOLYAMATA

Az MNB Monetáris Tanácsa minden szempontot mérlegelve, 2008. június 23-án a 200 forintos érme bevezetéséről döntött. Ezt követően továbbra is folytatódott az egyeztetések szakmai körökben az új érme műszaki paramétereinek

kialakítása tekintetében (alapanyag, alak, méret, peremkialakítás).

Az MNB szakemberei az érme kialakításánál minden lehetőséget számba vettek. Tanulmányozták a különböző országok jelenlegi forgalmi érméit, valamint egyéb, egyedi kialakítású érméket, s felvették a kapcsolatot más jegybankok azonos területen tevékenykedő szakembereivel és a külföldi pénzverdekkkel a hatékony tudásmegosztás érdekében. Egy előzetes kérdőíves felmérés formájában vizsgálatot kezdeményeztek a hazai pénzfeldolgozó szervezetek, a különféle automatákat üzemeltetők, a feldolgozó és automatákat karbantartó cégek valamint a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségénél, hogy felmérjék a lehetőségeket az új érme technikai megvalósíthatósága tekintetében. A kérdőívek feldolgozása után folytatódhattak a szakmai egyeztetések.

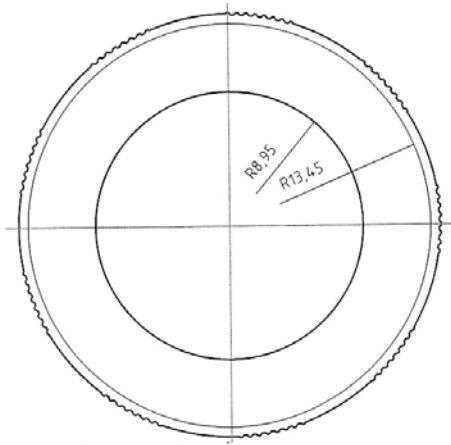
Az alapanyag összetétele nagyon fontos szerepet játszik a megkülönböztethetőségben a lakosság (és az automaták) szempontjából egyaránt. A kereskedelemben hozzáférhető ötvözetek (leginkább a hamisítási kockázat miatt) nem használhatóak, legfeljebb csak a legkisebb címletek esetében. Így számos alapanyagfajta közül a szakmai érintetteket bevonva konszenzusos döntés keretében került kiválasztásra egy alapvetően réz alapú alapanyag, mely speciálisan ötvözött formában megfelel a nagy címletű érmékkel szemben támasztott szigorú követelményeknek.

Ezután következhetett az érme alakjának meghatározása. E tekintetben is széles spektrumon mozogtak az elképzelések, a legegyszerűbb kerek formától indulva egészen a sokszögig. A megvalósíthatóság és a használhatóság optimális kombinációjaként a kerek formára esett a választás. Ez az érmealak felül meg leginkább a gépi feldolgozhatóság és felhasználhatóság követelményeinek, és nem utolsósorban az érméket használó automaták és gépek átállítási költsége ebben az esetben a legkisebb mértékű.

Az alapanyag és az érmealak rögzítése után következhetett a pontos méret kiválasztása. Az átmérő esetében sajnos elég szűk intervallum állt rendelkezésre a megvalósíthatóság tekintetében. Egyrészt adott a jelenlegi címlistsor, s annak méretei, másrészt korlátozó tényezőként jelentkezett a szomszédos országok érméitől való elégséges eltérés követelménye is. Mindezek miatt egyetlen lehetséges megoldás kínálkozott, a jelenlegi 50 forintos átmérőjénél nagyobb érmeméret. A peremkialakítás esetében viszont a lehetőségek tára kiszélesedett, és ennek megfelelően több megvalósítási lehetőség kínálkozott. A jelenlegi forgalmi sor érméinek hátlapjától az új érme hátlapja különbözni fog. Az MNB a vakok és gyengénlátók szempontjait is figyelembe kívánta venni, ezért egy ún. hosszanti csíkozást szerepeltetünk az érmén, valamint az érme peremkialakítása (más néven rece) is egyedi lesz: egy olyan szaggatottan recézett felület,

4. ábra

Az új 200 forintos műszaki rajza



melyen a sima és a recézett részek azonos hosszúságúak, ezzel is elősegítve az akár tapintással való érzékelhetőséget.

Felhasználva a találkozókön, megbeszéléseken megismert véleményeket, valamint tanulmányozva a nemzetközi tapasztalatokat, összességében olyan paramétereket határoztunk meg, mely minden tekintetben megfelel a szakma elvárásainak. Így 2008. szeptember 9-én az MNB azt a döntést hozta, miszerint bimetál (kétszínű, két különböző fémötvözetből készült) érme lesz a 200 forintos, megjelenésében a jelenlegi 100 forintos inverz képe, kerek alakú, átmérője 28,3 mm, peremmagassága 2,0 mm, súlya 9 gramm. Így egyrészt könnyen és biztonságosan megkülönböztethető lesz valamennyi érintett számára a többi érmétől, másrészt paramétereiben kellően eltér a jelenlegi forgalmi érméktől, így nem okoz fennakadást a készpénzhasználat során.

5. ábra

Az új 200 forintos hátlapja és előlapja



A lakosság számára az MNB további véleménynyilvánítási lehetőséget kívánt biztosítani a 200 forintos érmen megjelenő kép kapcsán, ezért 2008 októberében két héten át tartó internetes és telefonos szavazást indított. Ennek több oka volt. Egyrészt a készpénznél fontos szerepe van a szubjektív elfogadásnak, a bevonódás, a választás lehetősége megkönnyíti a későbbi elfogadást. Másrészt megmutathatjuk társadalmi konszenzusra törekvésünket, illetve fokozatosan tudatosítjuk, hogy hamarosan megjelenik az új érme, így már egy mindenkinek ismerős, és ami a legfontosabb, a többség által választott, kívánt tárgy fog visszaköszönni a kibocsátáskor. A szavazás során a következő hat látványterv közül lehetett kiválasztani a végleges előképet: a fehér golyó, a fakopáncs, a cifra kankalin, a kövér daravirág, a Lánchíd és a Megyeri híd. A közel 200 000 szavazó több mint felének választása alapján, a kibocsátásra kerülő új 200 forintos érme előlapján a Lánchíd lesz látható.

Nagyon fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy most első ízben egy olyan konszenzuson alapuló érme születik, ahol a végleges érmeképet az aktív használók, a lakosság választotta ki, és amely olyan műszaki paraméterekkel készül, mely a szakma megítélése szerint minden szempontból alkalmas szerepének betöltésére. Ez a széles spektrumú egyeztetési folyamat a résztvevők egybehangzó véleménye szerint példaértékű volt, és a jegybank, a lakosság, valamint a szakmai szervezetek közötti megértést, együttműködést is megerősítette.

A BANKJEGY-ÉRME CSERE NEMZETKÖZI ÉS HAZAI TAPASZTALATAI

A 200 forintos érme jövő évi sikeres bevezetése érdekében számos benchmarkot (legjobb gyakorlatot) vizsgáltunk meg, és ezek megállapításait beépítettük terveinkbe. Olyan országok tapasztalatait elemeztük, melyek (sikeres vagy sikertelen)

kísérletet tettek arra, hogy egy meglévő bankjegyet érmével váltsanak fel.

Az 1 dolláros érme tapasztalatai (USA)

Az Amerikai Egyesült Államokban már az 1970-es évek óta létezik a tradicionális 1 dolláros bankjegy mellett 1 dolláros érme is. Az elmúlt 25 évben két különböző designnal rendelkező 1 dolláros érmét is kibocsátottak az USA-ban, de egyik sem tudta a készpénzforgalomban szerepét sikeresen betölteni. Értékben hasonló nagyságú, sőt akár több mint 3 dollárnak megfelelő értékű bankjegy-érme cserék ugyanakkor sikeresen működtek, működnek más országokban (Kanada, Japán, Nagy Britannia). Az amerikai szakemberek 1990-ben végeztek egy széles körű felmérést annak megállapítására, hogy mi állhat ennek hátterében, vajon miért nem sikeres az érme bevezetése. Kutatásukban összehasonlítást végeztek több ország szakembereinek bevonásával arról, hogy milyen feltételek teljesülése esetén lehet eredményesen megvalósítani egy nagy címletű érme forgalomba hozatalát. A vizsgált országok (zárójelben a csere időpontja): Kanada (1987), Franciaország (1970, 1975), Hollandia (1988), Norvégia (1964, 1984), Spanyolország (1982, 1986, 1988), Svájc, Nagy-Britannia (1983) és az NSZK volt. A felmérés eredményeképp a megkérdezettek a sikeres érmebevezetés zálogaként az alábbi indokokat említették (fontossági sorrendben, zárójelben az államok száma/vizsgált államok száma):

- a bankjegyeket be kell vonni és meg kell semmisíteni (6/8)
- a közvéleményt tájékoztatni kell a változásról (5/8)
- számolni kell a lakosság egy részének negatív attitűdjével, elégséges beváltási határidőt kell megszabni a bankjegyekre (4/8)
- a szükséges érméknek rendelkezésre kell állniuk (4/8)
- előzetesen egyeztetni kell az érintettekkel, érdekképviseletekkel (3/8)
- az új érmének használhatónak kell lennie a különböző automataokban (2/8)
- tájékoztatni kell a lakosságot, hogy a címletcsere oka a költségmegtakarítás (2/8)
- az érme nem lehet sem túlzottan nagy, sem túl kicsi (2/8)
- az érmének képviselnie kell egy nemzeti szimbólumot (1/8)
- az érmék ne legyenek összekeverhetőek a környékbeli országok érméivel (1/8)

Miért kulcsfontosságú bevonnai a bankjegyeket?

A clevelandi „The Fate of One-Dollar Coins in the U.S.” című tanulmány kimerítő válasszal szolgál erre a kérdésre. Az 1 dolláros esetben is kimutatható az, hogy a bankjegyről érmére váltás összességében jelentős nemzetgazdasági előnyökkel járna. Ám az igen meggyőző számok sem elegendőek ahhoz, hogy a készpénzt leginkább használók kevésbé szeressék az azonos címletű bankjegyet az érmével szemben. Ezért a sikeres csere egyik legfontosabb kritériuma, hogy döntés szülessen az azonos címletű bankjegyek bevonásáról. Az ún. párhuzamos időszaknak a hossza – mikor az azonos címletű bankjegy és érme együtt van jelen a készpénzforgalomban – több tényező függvénye. Egyrészt elegendő időt kell adni a szereplőknek az átállásra, megismerésre. Másrészt a dupla címlet kezelése többletmunkát ró a gazdasági szereplőkre, ezért ezen időszaknak elegendőnek, azonban kellőképpen rövidnek kell lennie. A nemzetközi tapasztalatok szerint 3 hónaptól 2 évig terjedő időszak az, ami még megfelel az elvárásoknak, nyilvánvalóan az adott gazdaság méretétől is függően. Az 1 dolláros érme esetében azonban egyik esetben sem történt meg a bankjegyek bevonási határnapjának kitűzése, így a kibocsátás sikertelen lett.

Az európai országok tapasztalatai

Több európai országról is tudjuk (Litvánia, Észtország, Szlovénia, Csehország, Bulgária, Svédország, Ciprus), hogy foglalkoznak e témával, vagy már le is cserélték az azonos címletű, alacsony értékű bankjegyeiket érmére.

Sikeres cserére került sor például 1988-ban Hollandiában (5 gulden), 1991-ben Cipruson (1 font) és Svédországban (10 korona), ahol az azonos címletű bankjegyet érme váltotta fel. Szlovénia 2003-ban (az euro bevezetés előtt mindössze 4 évvel) kibocsátott két új érmét is, melyeknek már létezett a bankjegyváltozata (20 és 50 tolar). Csehország az eddig bankjegyként és érmeként is létező 20 koronás címlet esetében 2008. augusztus 31-i határidővel bevonta a bankjegyet, és ettől az időponttól kezdődően már csak az érme maradt forgalomban.

Hazai tapasztalatok

Magyarországon szintén több esetben került sor arra, hogy egy jól bevált bankjegyet idővel érme alakban bocsátott ki az MNB. Korábban volt 10, 20, 50 és 100 forintos bankjegy is, de amikor célszerűvé vált a csere (a 10 és a 20 forintos bankjegy 1992-ig, az 50 forintos bankjegy 1996-ig, míg a 100 forintos bankjegy 1998-ig volt forgalomban), azokat érmék váltották fel. A cserék tényét először általában bizalmatlansággal fogadta a lakosság, mert alapvetően mindenki inkább a bankjegyet preferálja az érmével szemben.

Hazánkban is igaznak bizonyult az a megállapítás, hogy a bankjegyekkel azonos címletű új érmék csak akkor tudtak a forgalomban elterjedni és feladatukat betölteni, amikor a bankjegyek bevonása időben belátható távolságba került, és egyre jobban fogytak el a rendelkezésre álló bankjegyek. Ilyen okokból kifolyólag nem tudott sikeresen működni az 1993-ban kibocsátott 100 forintos érme, mert a bankjegyek továbbra is forgalomban maradtak, s az együttes forgalmazás miatt elenyésző mennyiségű érme áramlott ki a jegybankból.

További fontos ellenérv a párhuzamos együttforgalmazás, együttkezelés következtében jelentkező jelentős többletmunka nagysága. Ez ugyanis dupla nyilvántartást, extra helyigényt és készletgazdálkodást igényel a gazdasági szereplőktől, így érthető, ha mindenki inkább egyszerűsíteni akar, s ezért csak az adott címlet számára könnyebben használható formáját használja.

A jelenlegi bicolor 100-as érme bevezetése ezen okok miatt már sikeres cserét jelent, mert a valamivel több mint egy évnyi bankjegy és érme „együttelés” után a bankjegy bevonásra került, és a 100 forintos azóta is a lakosság egyik legkedveltebb érméjeként vesz részt a fizetési forgalomban.

KÖVETKEZTETÉSEK

A Magyar Nemzeti Banknak egyik alapvető feladata, hogy folyamatosan jó minőségű, biztonságos és megfelelő címletelosztású készpénzzel lássa el a lakosságot. A jegybank ebből eredően folyamatosan felülvizsgálja készpénzkibocsátói tevékenységét, és azt a lakosság, a nemzetgazdaság igényeihez igazítja. Példaértékű közintézményi viselkedést mutatva kezdeményezett az MNB – az előbb említett igények minél precízebb kielégítését szolgáló – széles körű párbeszédet.

Az MNB-nek, mint felelős intézménynek működése, gazdálkodása során a közpénz hatékony felhasználását kell szem előtt tartania. A fémből készülő érmék élettartama a kis címletű bankjegyekéhez viszonyítva akár tízszeres is lehet, mivel kopásuk, selejteződésük elhanyagolható. A gyűrött, szakadt, a használat során fizetésre alkalmatlanná váló sérült bankjegyeket az MNB-nek le kell selejteznie, s helyette újat kell gyártatnia. A fémanyagú érméknél ilyen jellegű sérülések nem keletkezhetnek, így minimális a pótlási igényük. A 200 forintos érme kibocsátásával az ország milliárdokat takarít meg.

A magánszektor esetében jelentkező előny, hogy a fémpenzket az automaták könnyebben, biztosabban elfogadják, mint a használat közben esetleg meggyűrődött bankjegyeket. A lakosságnak nem kell külön bemenni a szakadt bankjeggyel a postára vagy a kereskedelmi bankokba, hiszen az érme tartósabb, nem szakad, nem gyűrődik. Praktikus szempont, hogy a kibocsátásra kerülő érme méreteinél, valamint eltérő megjelenésénél fogva a többi érmétől jól megkülönböztethető lesz. Parkoláskor vagy bármely automatás fizetéskor nagyobb összeget is kifizethetünk vele, ezáltal, valamint azzal a hatással együtt, melyet az 1 és 2 forintosok bevonása okozott, összességében vélhetően kevesebb érmét kell magunknál tartani, mint a múltban. A kereskedők számára az új érme várhatóan nem jelent költségnövekedést, hiszen a kasszarekeszkekből az 1 és 2 forintosok bevonása miatt felszabadultak szabad helyek, így lesz helye az érméknek.

A zökkenőmentes átmenetet szolgálja az az átmeneti időszak is, ameddig a 200-as bankjegy még egy rövid ideig forgalomban marad. Az új érme várhatóan 2009 II. negyedévében kerülhet kibocsátásra, a kétszáz forintos bankjegy pedig előreláthatóan 2009 végéig törvényes fizetőeszköz marad. A tervezett kb. 7 hónapos párhuzamos időszak minimális ideig okoz többletterhelést a gazdaság szereplőinek, ugyanakkor elegendő időt is jelent a biztonságos átálláshoz, megszokáshoz.

Végül, de nem utolsósorban az MNB szempontja volt még az is, hogy napjainkban az 1 és 2 eurós érmék nagyságrendileg 250-500 forintot érnek. A 200 forintos érmét is magában foglaló új címletstruktúra elősegítheti az euróra való átállást, hiszen harmonizál az euroövezetben meglévővel.

FELHASZNÁLT IRODALOM

UNITED STATES GENERAL ACCOUNTING OFFICE: *National Coinage Proposals, Limited Public Demand for New Dollar Coin or Elimination of Pennies*. May 1990, GAO/GDD-90-88.

SEBASTIEN LOTZ-GUILLAUME ROCHETEAU: *The Fate of One-Dollar Coins in the U.S.* FED of Cleveland, 10.15, 2004.

DARREL PARKE-MAY LIU (2003): *Sample Design and Estimation of Lifespans of Federal Reserve Notes*. Communication at the Annual Meeting of the American Statistical Association.